

Institutsional yondashuv asosida bo‘lajak pedagoglarda kasbiy madaniyatni shakllantirish

Sharq Universiteti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası o‘qituvchisi
Hamroyev Murodullo Nemat o‘g‘li

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarda kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayoni institutsional yondashuv asosida ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda pedagog shaxsiga qo‘yilayotgan kasbiy, axloqiy va madaniy talablar ochib berilib, kasbiy madaniyatning mazmuni va tarkibiy komponentlari asoslab berilgan. Ilmiy-adabiyotlar tahlili asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy madaniyatini rivojlantirishda institutsional mexanizmlarning roli aniqlangan hamda mazkur yondashuvning pedagogik ta’lim jarayonidagi samaradorligi asoslangan. Tadqiqot natijalari pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, bo‘lajak pedagoglarda professionallik, kasbiy layoqatlilik va axloqiy yetuklikni shakllantirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak pedagog, kasbiy madaniyat, institutsional yondashuv, pedagogik ta’lim, kasbiy kompetensiya, pedagog shaxsi.

Аннотация. В статье с научно-теоретической точки зрения рассматривается процесс формирования профессиональной культуры будущих педагогов на основе институционального подхода. В исследовании раскрываются профессиональные, нравственные и культурные требования, предъявляемые к личности педагога в современных социально-экономических условиях, а также обосновываются содержание и структурные компоненты профессиональной культуры. На основе анализа научной литературы определена роль институциональных механизмов в развитии профессиональной культуры будущих учителей и аргументирована эффективность данного подхода в системе педагогического образования. Результаты исследования имеют практическое значение для совершенствования системы подготовки педагогических кадров, а также для формирования профессионализма, профессиональной компетентности и нравственной зрелости будущих педагогов.

Ключевые слова: будущий педагог, профессиональная культура, институциональный подход, педагогическое образование, профессиональная компетентность, личность педагога.

Abstract . This article provides a scientific and theoretical analysis of the process of forming the professional culture of future teachers based on an institutional approach. The study reveals the professional, moral, and cultural requirements imposed on the teacher’s personality in contemporary socio-

economic conditions and substantiates the content and structural components of professional culture. Based on the analysis of scholarly literature, the role of institutional mechanisms in developing the professional culture of future teachers is identified, and the effectiveness of this approach in teacher education is justified. The research findings have practical significance for improving the teacher training system and for fostering professionalism, professional competence, and moral maturity among future educators.

Keywords: future teacher, professional culture, institutional approach, teacher education, professional competence, teacher personality.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, pedagogik oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish masalasi ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilmoqda. Mazkur maqolada bo'lajak pedagoglar kasbiy madaniyatini shakllantirish jarayoni institutsional yondashuv asosida o'rganilib, uning pedagogika fanining hozirgi rivojlanish bosqichidagi ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyati yoritib beriladi.

Maqolada pedagog shaxsining kasbiy madaniyatini rivojlantirish jarayonining mazmun-mohiyati, uni shakllantirishda pedagogik oliy ta'lim muassasalarining institutsional imkoniyatlari hamda tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlari ilmiy-adabiyotlar tahlili asosida asoslab beriladi. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning samarali yo'llari muallifning ilmiy qarashlari va tahliliy xulosalari bilan boyitilgan holda yoritiladi. Mazkur tadqiqot natijalari pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishga xizmat qilishi bilan ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Mazkur maqolada institutsional yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirishning dolzarbligini o'rganilgan adabiyotlar tahlili orqali asoslab beriladi. Ma'lumki, pedagogika jamiyatning rivojlanish qonun-qoidalariga tayangan holda taraqqiy etadi. Bugungi kunda esa ana shu jarayon avj pallasiga chiqmoqda. Xususan, huquqiy davlat barpo etish yo'lida amalga oshirilayotgan ishlar, milliy ong kun sayin yuksalayotganidan dalolat beradi. Inson ongi taraqqiy etmas ekan, ijtimoiy hayot jabhalarida hech bir o'zgarish sezilmaydi. Modomiki, zamon jadal sur'atlarda o'zgarayotibdimi, demak, pedagogika ham shu o'zgarishlarga hamohang bo'lmog'i darkor. Ushbu maqolada pedagogning ta'lim-tarbiya jarayonidagi vazifasi, shuningdek pedagogning umumiy va kasbiy madaniyati ilmiy jihatdan tadqiq etilgan. Xususan, muhtaram prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning: "Yangi O'zbekistonning asosiy ustuni — bilim, ta'lim va tarbiya bo'ladi!" - degan davatlari barcha pedagog kadrlar oldiga yuksak vazifalarni qo'yadi[1]. Prezidentimizning "Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala — bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurishturishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu

o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan.” - degan so'zlari albatta bo'lajak o'qituvchilar tayyorlash va ularning kasbiy madaniyatini oshirish masalasi naqadar dolzarbligini yana bir karra tasdiqlaydi [2]. Xalqaro pedagogik tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim amaliyotining differensiallashuvi va innovatsion rivojlanishi sharoitida yangicha fikrlay oladigan, pedagogik yangiliklarni ta'lim jarayoniga samarali joriy etishga qodir professional pedagog kadrlarni tayyorlash oliy ta'lim tizimining ustuvor strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'limning asosiy maqsadi jamiyat va davlat ehtiyojlariga mos, ijtimoiy va kasbiy faoliyatga moslashuvchan, uzluksiz o'z-o'zini rivojlantirishga qodir shaxsni shakllantirishdan iboratdir.

Pedagog shaxsining kasbiy madaniyati amaliy xarakterga ega bo'lgan murakkab pedagogik hodisa bo'lib, u Pedagogning kasbiy faoliyatining barcha yo'nalishlarida namoyon bo'ladi. Shu bois ta'lim muassasalarida pedagog shaxsiga qo'yiladigan kasbiy, axloqiy va metodik talablarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur talablarni qondirish va ta'lim sifatini ta'minlash jarayonida Pedagogning kasbiy madaniyatini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida qaraladi. Ta'lim tizimi jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi asosida shaxsning ijtimoiy mohiyatini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Ushbu jarayonni amalga oshiruvchi yetakchi subyekt sifatida o'qituvchi (muallim) faoliyati namoyon bo'ladi. Muallimlik kasbining ijtimoiy ahamiyati faqatgina bilim berish va tarbiyalash bilan cheklanib qolmay, balki tanlangan kasb yo'nalishi bo'yicha maxsus fanlar, ularning nazariy asosini tashkil etuvchi fundamental fanlar, shuningdek, pedagogika va psixologiya sohalariga oid bilimlarni puxta egallagan holda ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil eta olishida ifodalanadi. Aynan ushbu omillar o'qituvchi kasbiy madaniyatining shakllanganlik darajasini belgilovchi muhim mezonlar sifatida namoyon bo'ladi. Pedagog kasbiy faoliyatni yuksak darajada amalga oshira oladigan, yuqori madaniyatga ega, o'z mutaxassislik fanini chuqur biluvchi, shuningdek, umumiy va yosh davrlar psixologiyasi hamda ta'lim-tarbiya metodikasini puxta egallagan mutaxassis sifatida namoyon bo'ladi. Ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda barkamol, yetuk shaxs va raqobatbardosh malakali mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonining samaradorligi o'quvchilarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalari darajasi, mustaqil ta'lim olishga bo'lgan tayyorgarligi hamda ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topa olish kompetensiyalari orqali baholanadi.

Pedagog shaxsining ijtimoiy va kasbiy sifatlariga tarixan alohida e'tibor qaratib kelingan bo'lib, jamiyat taraqqiyoti va zamon talablari bilan uzviy bog'liq holda o'qituvchiga qo'yiladigan talablar izchil ravishda takomillashib borgan. Ilmiy tadqiqotlar natijalari pedagog shaxsida muayyan ijtimoiy va intellektual sifatning shakllangan bo'lishi kasbiy faoliyat samaradorligining muhim sharti ekanligini ko'rsatadi.

Birinchidan, pedagog pedagogik kasbning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini, uning vujudga kelish va rivojlanish bosqichlari haqida yetarli tasavvurga ega bo'lishi lozim. Pedagogika tarixini o'rganish orqali bo'lajak o'qituvchi pedagogik faoliyatning insoniyat hayotidagi ahamiyatini, shuningdek, ta'lim-tarbiya jarayonida amal qilinadigan asosiy qonuniyatlar va tamoyillarning shakllanish jarayonini chuqur anglab yetadi.

Ikkinchidan, bo'lajak pedagogda intellektual faoliyatning asosiy tarkibiy qismlari, jumladan, tafakkur, xotira, idrok, tasavvur va diqqat kabi psixik jarayonlar rivojlangan bo'lishi, shuningdek, xulq-atvor madaniyati va pedagogik muloqot ko'nikmalari shakllangan bo'lishi talab etiladi. Ushbu sifatlar pedagogning ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan, pedagog falsafiy bilimlarga ega bo'lishi zarur. Falsafa fanini o'zlashtirish pedagogda abstrakt va mantiqiy fikrlash, hodisalarga tanqidiy yondashish hamda ularni tizimli tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa Pedagogning kasbiy faoliyatida ongli qarorlar qabul qilishiga va pedagogik muammolarni samarali hal etishiga imkon yaratadi. O'qituvchi auditoriyaga kirganda, unda abstrakt tafakkur sust rivojlangan bo'lsa, o'zini yo'qotib qo'yadi. Auditoriyadagilar diqqatini o'ziga jalb qilishi uchun, kishida abstrakt tafakkur yaxshi rivojlangan bo'lishi lozim.

To'rtinchidan, muayyan fan bilimlarni o'rgatuvchi pedagog yosh avlodni axloq va odobga ham o'rgatishi kerak. Zero, bunday vazifa pedagog va o'qituvchilarning burchi, hamda mas'uliyati hisoblanadi.

Beshinchidan, ta'lim-tarbiya bilan shug'ullanuvchi kishi, albatta, estetik tarbiyalangan bo'lishi shart. Estetik tarbiyaning jamiyat taraqqiyotida naqadar muhim rol o'ynashi hammaga ma'lum. Estetik tarbiya ma'naviy tarbiyaning muhim va tarkibiy qismi ekanini unutmash kerak. Yuqoridagi ijtimoiy sifatlardan tashqari Pedagogning kasbiy madaniyati va pedagogning kasbiy shakllanishi ham muhim ahamiyatga ega. Pedagogning kasbiy madaniyati uning kasbiy faoliyat doirasidagi, uning shaxsiy sifat tavsifining mohiyati-tizimli ta'limdan iborat bo'lib, Pedagogning kasbiy shakllanishi, avvalo, oliy ta'lim muassasasida kasbiy ta'lim olish jarayonida amalga oshadi. Biroq mazkur jarayon faqatgina formal ta'lim bilan cheklanmay, balki pedagogning o'z-o'zini tarbiyalashi, kasbiy faoliyatini doimiy takomillashtirib borishi, zamonaviy ilmiy-pedagogik bilimlardan xabardor bo'lishi hamda malaka oshirish tizimi orqali o'z kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirib borishi bilan uzviy bog'liqdir. Ushbu omillar pedagog shaxsida kasbiy fazilatlarning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogning umumiy madaniyati uning ijtimoiy ahamiyatga ega shaxsiy sifatlarining kasbiy faoliyat jarayonida namoyon bo'lish darajasini ifodalaydi. Madaniyat shaxsning ma'naviy-ruhiy rivojlanish darajasi, intellektual salohiyati va ijodiy qobiliyatlarining amaliy faoliyatda ro'yobga chiqish ko'rsatkichi sifatida qaraladi. Insonning madaniy rivojlanishi esa uning bilimlari, e'tiqodlari, qobiliyatlari hamda xulq-atvorining ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanish jarayonini o'zida mujassam etadi.

Zamonaviy o'qituvchi shaxsining muhim xususiyati uning kasbiy rivojlanishining dinamik xarakterga ega ekanligi bilan belgilanadi. Mazkur holat pedagog kasbiy madaniyatining mazmuni doimiy yangilanib borishini taqozo etadi. Ushbu masala yuzasidan quyidagi ilmiy xulosalarni keltirish mumkin: birinchidan, o'qituvchi kasbiy madaniyati tarkibida professionallik, chuqur bilimdonlik va zamonaviy pedagogik tafakkur komponentlari yetakchi o'rin egallaydi; ikkinchidan, pedagog kasbiy madaniyatining mazmunida kasbiy layoqatlilik, axloqiy yetuklik hamda kasbiy faoliyat natijalarini tahlil qilish va baholashga doir kompetensiyalar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Pedagogning pedagogik madaniyati tashkil topgan ko'rsatgichlar darajasi va asosiy tizimli komponentlariga quyidagilar kiradi: A) intellektual rivojlanish darajasi (eng avvalo, pedagogik tafakkurning rivojlanishi); B) pedagogik faoliyatning har tomonlama tashkil topishi va darajasi; C) asosiy kasbiy pedagogik etika, ma'naviy harakter, va o'dob madaniyati; D) o'zaro munosabat madaniyati; E) so'zlashuv madaniyati; F) tashqi ko'rinish madaniyati va boshqalar [3]. Pedagogik fikrlash madaniyatiga pedagogik taxlil va sintez qobiliyatining rivojlanishi, fikrlashdagi tanqidiy kurash, mustaqillik, kenglik, epchillik, faollik, tezlik, kuzatuvchanlikning rivojlanishi, pedagogik xotira va boshqalar kiradi. Pedagogik fikrlash madaniyati bo'lgan o'qituvchi tafakkuri-dunyo qarashining uch bosqichini o'z ichiga oladi: birinchisi metodologik dunyo qarashdagi pedagogik ishonchlar. Metodologik tafakkur o'qituvchiga o'zining kasbiy faoliyatiga to'g'ri qaray olishiga, gumanistik strategiyani ishlab chiqishiga imkon yaratadi. Pedagogik tafakkurning ikkinchi bosqichi-taktikaviy dunyoqarash bo'lib, u o'qituvchiga pedagogik fikrlash, pedagogik jarayonning moddiylashuviga imkon yaratadi. Uchinchi bosqichi umumiy pedagogik qonuniyatlarni, real pedagogik faoliyatning unikal xodisasi bo'lib hisoblangan bo'lim-bo'limlarga tadbik qilishda namoyon bo'ladi. Bu tezkor fikrlashdir. Pedagogik madaniyat tuzilmasida uning o'dob-axloq bo'limi muhim o'rin egallaydi. Bu pedagogik ishonch jarayonining shakllanishi, natijasi va pedagogning o'z qiziqishlarini ko'prok aniqlash jarayonidir. Pedagog, kasbiy muxitdan reloksin jarayonga, o'zining tutgan o'rnini yangilashga faol kirib borishi zarur. Pedagogik madaniyatning kasbiy faoliyatiga bog'liq tashkil etuvchisi pedagog tomonidan o'zining pedagogik qobiliyatlarining barcha spektrini bilib olganligini harakterlaydi, u esa pedagogik faoliyat muvaffaqiyatining nishonasi, pedagogik xatolarning oldini olish va nixoyat, pedagogik qobiliyat usullarini egallanganligidan iborat [4]. Ma'naviy madaniyat etuk bilimlarning nazariy darajasi holatida shakllanuvchi axloqiy bilimni o'z ichiga oladi. Bu kasbiy pedagogik etikadan iborat. Pedagogik aloqa qilish madaniyati suxbatdoshni eshitish va eshita olishda, savollar bera olishda, aloqani amalga oshirib boshqani tushuna olishda, muloqotning qiyin holatlarini kura olish va odamlardagi ta'sir holatini to'g'ri taxlil qila bilishda, muloqotga tayyorlanish va muloqotga bo'lgan xoxishlarda ko'rinadi. Pedagog uchun eng zaruri nutq madaniyatini egallashdir. Pedagogning nutqi kundan-kunga o'quvchilar uchun ibratli bo'lib borib ularning nutq madaniyatini shakllantirishga yordam berishi kerak. Nutqning grammatik to'g'riligi, uning leksik boyligi, yaxshi ifodalanganligi, obrazlilik, nutq texnikasini egallanganligi Pedagogning turli xil kasbiy masalalarni sifatli yechishiga imkon

beradi. Hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida ro'y berayotgan katta o'zgarishlar kasbiy faoliyatning mazmuni va harakterini sifat jihatdan qayta o'zgartirishni, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini, ijtimoiy-kasbiy safarbarligi darajasini, raqobatbardoshligini belgilovchi sifatlar (nazariy bilim va amaliy tayyorgarlikning uzviyligi va birligi, kasbiy madaniyat, moslashuvchanlik va kasbiy safarbarlik, kasbiy vazifalarni hal etish usullarini egallash, turli kasbiy muammolarni yecha bilish qobiliyati, o'ziga ishonch, mas'uliyat, muvaffaqiyatga intilish, faol hayotiy va kasbiy pozitsiya, o'zining amaliy tajribasini muntazam boyitishga tayyorgarlik)ni talab etmoqda.

Materiallar va metodlar: tadqiqot jarayonida adabiyotlar bilan ishlash, suhbat, kuzatish hamda qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

Muhokama va natijalar: Hozirgi zamon jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida kuzatilayotgan tub o'zgarishlar kasbiy faoliyat mazmuni va xarakterini sifat jihatdan yangicha talqin etishni taqozo etmoqda. Mazkur jarayon, o'z navbatida, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyati, ijtimoiy-kasbiy safarbarlik darajasi hamda raqobatbardoshligini belgilovchi muhim sifatlarning shakllanishiga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirmoqda. Jumladan, nazariy bilimlar va amaliy tayyorgarlikning uzviy birligi, kasbiy madaniyat, moslashuvchanlik va kasbiy safarbarlik, kasbiy vazifalarni samarali hal etish usullarini egallash, turli kasbiy muammolarni mustaqil yecha olish qobiliyati, o'ziga ishonch, mas'uliyat, muvaffaqiyatga intilish, faol hayotiy va kasbiy pozitsiya hamda shaxsiy amaliy tajribani muntazam boyitishga tayyorgarlik kabi sifatlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bo'lajak pedagoglarda mazkur sifatlarni shakllantirish jarayoni institutsional yondashuv asosida tashkil etilganda uning samaradorligi sezilarli darajada ortadi. Institutsional yondashuv bo'lajak o'qituvchining ta'lim muassasasi faoliyatini tartibga soluvchi me'yorlar, qadriyatlar va qoidalarni ongli ravishda qabul qilishi hamda o'zini ushbu institutning to'laqonli subyekti sifatida anglashiga xizmat qiladi. Bunday yondashuv ijtimoiy munosabatlarni tizimlashtirish, ta'lim jarayonida barqarorlikni ta'minlash va tashkiliy-pedagogik tartibni mustahkamlash uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Natijada institutsional yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik ta'lim jarayoni bo'lajak pedagogning yuksak axloqiy fazilatlar va rivojlangan kasbiy madaniyatga ega bo'lishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, u ta'lim muassasasida sog'lom ta'limiy-tarbiyaviy muhitni shakllantirish va rivojlantirishga faol hissa qo'sha oladigan, o'z kasbiy faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashadigan, zamonaviy talablarga mos tayyor kadr sifatida shakllanadi. Olingan natijalar bo'lajak pedagoglar kasbiy madaniyatini shakllantirishda institutsional yondashuvning ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, hozirgi zamon o'qituvchisi shaxsining muhim xususiyati uning kasbiy rivojlanishining dinamik xarakterga ega ekanligi

bilan belgilanadi. Zamonaviy ta'lim muhitida pedagogdan nafaqat chuqur kasbiy bilim va ko'nikmalar, balki doimiy yangilanishga tayyorlik, kasbiy moslashuvchanlik va o'z faoliyatini tanqidiy baholay olish qobiliyati ham talab etiladi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, institutsional yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayonida professionallik, bilimdonlik va zamonaviy pedagogik tafakkur komponentlari yetakchi o'rin tutadi; ikkinchidan, o'qituvchi kasbiy madaniyatining mazmunida kasbiy layoqatlilik, axloqiy yetuklik hamda kasbiy faoliyat natijalarini baholash va tahlil qilishga doir kompetensiyalar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 30-may Fanlar akademiyasi tashkil topganining 80 yilligiga bag'ishlangan nutqi. -T.: Oyna gazetyasi 34-son. 30.05.2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabr "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.
3. A.Abduaxadov. Pedagogik mahorat asoslari. Ma'ruzalar matni. Toshkent, 2009 yil
4. B.Ziyomuhammadov. Pedagogika. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2006 yil.
5. Ishmuhammedov R.J., Yuldashev M.A. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar (ta'lim tizimi xodimlari, metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi vamorabbiylar uchun o'quv qo'llanma) - T. 2017, Z68 b .
6. Зеер Э.Ф. Психолого-дидактические конструкты качества профессионального образования. // М.: "Образование и наука" журналы. 2002. №2. С. -14.
7. Muslimov N.A. va boshkalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. / Monografiya. - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2013. 76-81 b. 8. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82-88.